

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 341.4

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.1.14>**Нуруллаєв Ількін Садагат огли**

доктор юридичних наук,
професор кафедри міжнародного права
та порівняльного правознавства факультету міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

ФОРМИ КОНФІСКАЦІЇ В УКРАЇНІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТИ

В статті досліджене питання форм конфіскації в Україні, правового закріплення її поняття, ознак та форм у праві України та на міжнародно-правовому рівні. Проведено аналіз конституційних положень, актів законодавства, в яких передбачено застосування конфіскації, зокрема її підстав, обсягу та процедури прийняття рішення про застосування. Досліджено коло документів універсального та регіонального європейського характеру, що закріплюють засади застосування державами конфіскації як форми примусового безоплатного вилучення майна. З'ясовано, що конфіскація є формою безоплатного вилучення майна, можливість застосування якої за рішенням суду на підставі закону, а саме у випадках, обсязі та порядку, встановлених ним, закріплена в ст. 41 Конституції України. На правовий феномен конфіскації, незважаючи на його публічно-правову природу, впливають норми ст. 354 Цивільного кодексу України, в якій закріплено її ознаки конфіскації як підстави припинення права власності. Лише такий захід безоплатного вилучення майна може називатися конфіскацією, який відповідає усім її ознакам, до яких належать: 1) безоплатність вилучення; 2) вилучення, що має характер санкції (заходу відповідальності), що накладається за вчинення правопорушення; 3) у випадках, в обсязі та за процедурою, що передбачена у законі; 4) вилучення з позбавленням власності виключно майна, що перебуває у власності правопорушника на законних підставах; 5) вилучення майна з метою його передачі у власність держави; 6) накладення за рішенням суду. Ознаки є основними критеріями відмежування конфіскації від інших заходів примусу із безоплатного вилучення майна і передачі його у власність держави або інших осіб чи знищення.

Форми конфіскації в Україні сформувалися історично і обумовлені видом судочинства, в рамках якого відбувається накладення такого заходу відповідальності, як конфіскація. До основних форм конфіскації в Україні належать: 1) кримінальна конфіскація; 2) адміністративна конфіскація; 3) досить умовно – цивільна конфіскація. В практиці Європейського суду з прав людини також чітко розмежовані такі форми конфіскації. Однак, на нашу думку, цивільну конфіскацію відносити до форм власне конфіскації в Україні можна лише умовно, оскільки такий захід як “стягнення необґрунтованих активів” не відповідає усім ознакам конфіскації, закріпленим у вітчизняному законодавстві, передусім на рівні Конституції України та в Цивільному кодексі України. Досліджено практику Європейського суду з прав людини на предмет правомірності застосування вказаних форм конфіскації.

Ключові слова: конфіскація; стягнення необґрунтованих активів; форми конфіскації, кримінальна конфіскація, адміністративна конфіскація, цивільна конфіскація

Традиційно інститут конфіскації майна асоціюється з кримінальним провадженням. Проте, поступово в правову систему України проникають нові положення, що закріплюють можливість конфіскації майна та інших форм безоп-

латного вилучення майна без обвинувального вироку чи іншого рішення суду, але думки вчених з приводу правової природи та визнання таких заходів примусу конфіскацією і досі різняться.

Конфіскація як безоплатне вилучення майна у власність держави передусім є заходом примусу, а тому основні засади її застосування стали предметом конституційно-правового регулювання. Так, відповідно до ст. 41 Конституції України “Конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом.” [1]. З цього приводу Зоряна Ромовська зазначає, що зазначене положення є недосконалим, оскільки: 1) обсяг визначає суд, адже закон об’єктивно цього зробити не може; 2) невизначеним є термін “порядок” конфіскації [2, с. 183-185].

Також відмітимо, що конституційною вимогою застосування конфіскації є наявність судового рішення, але не виключно вироку. А отже, Основний Закон не обмежує можливість застосування конфіскації як заходу правової відповідальності виключно в кримінальному провадженні.

Стан опрацювання проблеми

Проблеми конфіскації як правового феномену, що розвивається досить активно, є предметом дослідження вчених різних галузей правової науки, серед яких відзначимо передусім Л. Андрущенко, О. Антонюка, І. Аржанову, Н. Ахтирську, А. Баранюка, М. Білинську, В. Бобрика, А. Вілсона, В. Грибанова, К. Карпову, О. Колотило, О. Костенка, р., Крамар, В. Крата, О. Литвака, В. Литвиненко, А. Музику, О. Навальневу, Н. Навальневу, В. Навроцького, З. Ромовську, А. Осадько, М. Сімонато, І. Спасибо-Фатєєву, Д. Тузова, Я. Шевченко, Н. Філатову, Е. Фрішмана, М. Хавронюка, С. Хантінгтона, С. Яценка, Н. Якимчук й інших. Предметом аналізу виступають окремі аспекти, пов’язані з конфіскацією з огляду на положення кримінального, цивільного, адміністративного, митного, земельного, господарського законодавства, законодавства з протидії корупції, міжнародно-правові засади застосування конфіскації тощо. Однак дотепер відсутні комплексні дослідження, в яких було б з огляду на сформоване розуміння феномену конфіскації було наведено перелік основних її проявів, форм в Україні, правових засад їх застосування. У зв’язку із цим виникає гостра потреба в науково-методичному забезпеченні означеної проблематики.

Метою статті є аналіз конституційних положень, міжнародно-правових документів та вітчизняного законодавства, з метою виділення основних форм конфіскації, властивих правовій моделі України.

Виклад основного матеріалу

Конфіскація є втручанням у право власності, засада непорушності якого закріплена в Конституції України, міжнародних договорах та внутрішньому законодавстві України, передусім цивільному. В ст. 41 Конституції України закріплено підстави та засади порядку примусового відчуження об’єктів права приватної власності з мотивів суспільної необхідності [1], тим самим вказаний інститут відмежовано його від конфіскації. Відсутність в Конституції України вказівки на інші допустимі механізми примусового відчуження об’єктів права приватної власності одразу ставить питання про їх конституційність. Однак, вже в Додатковому (Першому) протоколі до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а саме в ст. 1 закріплене право держави вводити в дію “такі закони, які, на її думку, є необхідними для здійснення контролю за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів” при цьому це має здійснюватися “в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права” [3].

Однак, відповідно до ст. 1 Першого протоколу до Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини втручання держави у право власності: 1) не повинно бути свавільним; 2) має бути зведеним до мінімально необхідного для задоволення суспільних інтересів обсягу; 3) з дотриманням вимог законності та справедливого балансу між засобами і метою втручання [3].

При цьому, закон, яким запроваджується конфіскація або інша форма примусового вилучення майна, має бути правовим. Як зазначає О.О.Первомайський, вказівка в тесті ст. 41 Конституції України на “закон” не дозволяє використати її як самодостатню правову підставу для позбавлення особи приватної власності [4, с. 46].

Застосування у світовій практиці конфіскації за процедурою цивільного судочинства допускається міжнародними актами.

Зокрема, відповідно до Рамкового рішення Ради ЄС 2005/212/JHA від 24 лютого 2005 року про конфіскацію доходів, засобів і власності, одержаних злочинним шляхом, передбачено, що для “позбавлення правопорушника відповідної власності держави-члени можуть застосувати інші *процедури, ніж кримінальні*”

(ч. 4 ст. 3), зокрема і в разі вчинення податкових злочинів (ст. 2) [5]. В свою чергу в Директиві ЄС 2014/42/EU про замороження і конфіскацію засобів здійснення злочинів і доходів, набутих злочинним шляхом, передбачено здійснення розширеної конфіскації, конфіскації без судового рішення, проведення конфіскації майна третіх сторін, а також замороження активів без постанови суду [6]. В ній передбачені також гарантії і механізми захисту прав людини при застосуванні цього примусового заходу.

В Сорока Рекомендаціях Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмивання грошей (FATF), також передбачено, що держава «Країни можуть розглянути можливість вжиття заходів, якими дозволяється конфіскація таких доходів або засобів без кримінального засудження або якими вимагається від правопорушника підтвердити законне походження власності, що інакше підлягає конфіскації, тією мірою, наскільки це відповідає принципам їх національного законодавства» [7].

Відповідно до ст. 54 Конвенції ООН проти корупції кожна Держава – учасниця з метою надання взаємної правової допомоги відповідно до статті 55 цієї Конвенції щодо майна, придбаного в результаті вчинення будь-якого зі злочинів, визначених цією Конвенцією, або використаного під час вчинення злочинів, відповідно до свого внутрішнього права: <...> с) розглядає питання про вжиття таких заходів, які можуть бути необхідними, щоб створити можливість для конфіскації такого майна без винесення вироку в рамках кримінального провадження у справах, якщо злочинець не може бути підданий переслідуванню з причини смерті, переходу або відсутності чи в інших відповідних випадках» [8].

Навіть в конвенціях, що не регулюють питання правової відповідальності за корупцію, також установлюються засади застосування конфіскації до правопорушників та пов'язаних з ними фізичних та юридичних осіб, зокрема йдеться про: 1) Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 року, (ст. 10 та 12) [9]; 2) Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, 2005 року (статті 1, 2, 3, 5, 9 та інші) [10].

Отже, на міжнародному та регіональному рівні закладено засади застосування конфіскації до майна (активів) як осіб, уповноважених на

здійснення функцій держави (місцевого самоврядування), так і пов'язаних із ними осіб.

В Україні базові положення, що розкривають правову природу цивільної конфіскації закріплені в ст. 354 Цивільного кодексу України, в якій закріплено: “до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом” (ч. 1) та “обсяг та порядок конфіскації майна встановлюються законом” [11].

Загалом до основних ознак конфіскації відносять: 1) безоплатність вилучення; 2) вилучення майна, що перебуває у власності суб'єкта на законних підставах; 3) результатом є перехід права власності до держави; 4) санкція, застосування якої можливе лише за рішенням суду.

Аналіз змісту ст. 354 ЦК України дав можливість Н. Навальній вивести такі ознаки конфіскації: “1) є заходом відповідальності за вчинене правопорушення; 2) застосовується у випадках, передбачених у законі на підставі рішення суду; 3) полягає у примусовому позбавленні права власності правопорушника на певне майно; 4) є підставою для набуття державою права власності на відповідне майно; 5) конфісковане майно переходить у власність держави безоплатно” [12, с. 135]

Ознаки є основними критеріями відмежування конфіскації від інших заходів примусу із вилучення майна і передачі його у власність держави або інших осіб чи знищення.

В.І. Крат за результатами аналізу положень вітчизняного законодавства виділив окремі конструкції конфіскації, зокрема: адміністративне стягнення за вчинення адміністративного правопорушення; стягнення за порушення митних правил; покарання за вчинення злочину; конфіскація знарядь злочину при вирішенні питання щодо речових доказів, внаслідок несплати іноземною юридичною особою накладеного штрафу; результат порушення прав інтелектуальної власності; наслідки визнання правочину таки, що суперечить інтересам держави і суспільства, або господарського зобов'язання недійсним [13, с. 312-314].

Отже, загалом до конфіскації прирівнюють всі форми безоплатного позбавлення правопорушника права власності на майно за рішенням суду як санкції, що застосовується в разі вчинення правопорушення, навіть якщо в спеціальному законі, яким запроваджено ту чи іншу форму конфіскації, що накладається за рішенням суду, її названо інакше.

Однак, в ч. 1 ст. 346 Цивільного кодексу України законодавець розмежував як окремі підстави припинення права власності конфіскацію (п. 10) і визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (п. 12) [11]. Таке розмежування має сенс, якщо зважати на те, що стягнення в дохід держави активів не передбачає необхідності доведення факту правопорушення – відбувається доведення правомірності (обґрунтованості) володіння тими чи іншими активами їх власниками. Конфіскацією відповідно до ст. 354 ЦК України може бути визнано виключно санкцію за вчинення правопорушення. Таким чином окремі заходи примусового вилучення майна можуть і не мати всіх ознак, властивих конфіскації.

Тим не менш, якщо для галузей публічного права така санкція як конфіскація є традиційною, то щодо питання можливості існування її як цивільно-правової санкції думки вчених і досі різняться: від повного несприйняття, до визнання фактичного існування такого цивільно-правового інституту.

Зміст конфіскації як санкції за вчинене правопорушення зумовлює перевагу публічно-правового регулювання процесу її застосування над приватно-правовим, на що звертає цілком справедливо увагу В. Крат [14, С. 312-313]. При цьому застосування конфіскації має і приватно-правові (перехід права власності), і публічно-правові наслідки (залучення конфіскованих коштів та коштів, виручених від реалізації конфіскованого майна, в дохід держави до Державного бюджету України чи інших публічних фондів коштів, відповідно до закону).

Такі вчені визначають конфіскацію як позбавлення права власності особи на майно за рішенням суду як санкцію за вчинення правопорушення у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом, в результаті чого майно безоплатно переходить у власність держави [4].

Публічно-правовий характер механізму реалізації рішення, яким накладається така санкція як конфіскація, означає зокрема і те, що вона реалізується лише державними органами, які зобов'язані діяти згідно зі ст. 19 Конституції України “лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України” [1].

Термін “конфіскація” вживається в ряді законів, які закріплюють ознаки різних видів (форм) конфіскації, зокрема таких, що належать до:

1) цивільного законодавства, в яких закріплені поняття, ознаки та передусім підстави кон-

фіскації: 354 ЦК України [11], ч. 2, 4 ст. 52 Закону України “Про авторське право і суміжні права” [15]; ст. 63 Закону України “Про тваринний світ” [16]; ч. 3 ст. 55 Закону України “Про охорону прав на сорти рослин” [17];

2) фінансового законодавства, а саме в:

а) пп. 20.1.40² п. 20.1. ст. 20, п. 221.5 ст. 221, п. 228.3 ст. 228 Податкового кодексу України [18];

б) ч. 2 ст. 14 Закону України “Про державні лотереї” [19]; в) ст. 19 Закону України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” [20];

4) земельного законодавства – в ч. 2, 4 ст. 145, ст. 148 Земельного кодексу України) [21];

3) адміністративного законодавства, зокрема в:

а) Кодексі України про адміністративні правопорушення, зокрема, в статті 24 встановлено, що конфіскація застосовується до “предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об’єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення” [22];

б) ч. 3 ст. 243, п. 3 ч. 1 ст. 461 Митного кодексу України [23];

4) кримінального законодавства:

а) конфіскація майна як вид покарання, що застосовується до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 51 Кримінального кодексу України), який належить до числа додаткових покарань, зміст якого визначено в ст. 59 КК України [24];

б) спеціальна конфіскація, як захід іншого виду заходів кримінально-правового характеру, що застосовується до фізичних осіб у випадках та обсягах, перелічених та визначених в ст. 96-2 КК України, зміст якої встановлено в ст. 96-1 КК України;

в) конфіскація майна юридичних осіб, як додатковий захід кримінально-правового характеру (ст. 96-6 КК України), зміст якого визначено в ст. 96-8 КК України [24]. Процедура застосування зазначених видів кримінальної конфіскації врегульована Кримінальним процесуальним кодексом України (передусім ст. 100 КПК України) [25].

В окремих випадках законодавець уникає застосування терміну “конфіскація”, вживаючи інші назви заходів примусового вилучення майна правопорушника в публічно-правовому порядку. Зокрема, *стягнення в дохід держави необґрунтованих активів* в більшості випадків і іменують “цивільною конфіскацією”,

процедура застосування якої врегульована статтями 290-292 глави 12 Цивільного процесуального кодексу України [13]. Відмінність такого заходу примусу від конфіскації полягає в тому, що застосовується він до особи, щодо якої відсутній обов'язок держави у доведенні вчинення нею правопорушення. В самому тексті термін "конфіскація" не вживається, проте Закон України від 31 жовтня 2019 року № 263-ІХ, яким внесено зміни до Цивільного процесуального кодексу України, має назву "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів" [26], тобто законодавець тим самим робить спробу віднести стягнення необґрунтованих активів до форм конфіскації. Ще важливою відмінністю стягнення необґрунтованих активів (*"цивільної конфіскації"*) від власне конфіскації, передусім на підставі вироку, винесеного за результатами кримінального провадження, в тому, що воно може бути застосоване як до особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, так і до пов'язаних з нею інших фізичних чи юридичних осіб, оскільки, як зазначає А. Осадько та Ю. Довгаль, майно знаходиться у них законно, але «вони обізнані про незаконне походження речі або свідомо ігнорують цей факт» [27, с. 63];

Таким чином вказаний вище захід примусового вилучення майна не володіє всіма ознаками конфіскації, що впливають із змісту ст. 41 Конституції та ст. 364 Цивільного кодексу України.

В державах світу переважно поділяють види конфіскації загалом на дві групи (типи): 1) конфіскацію в кримінально-правовому порядку, що є заходом покарання, заходом кримінальної відповідальності, що накладається відповідно до вироку на особу, яка вчинила злочин, 2) конфіскацію в цивільно-правовому порядку (цивільна конфіскація), що призначена для вилучення (стягнення) майна, що використовується чи набуто з пом'яшенням закону. Процедури їх застосування відрізняються, проте результат єдиний – перехід титульних та майнових права до держави (відповідного публічного утворення) [28].

Однак, на сьогодні в Україні та ряді інших держав залежно від виду судового провадження, в межах якого відбувається застосування конфіскації, її види прийнято розмежовувати на три основні групи. Так, З. Ромовська та інші вчені

виділяють: 1) кримінальну конфіскацію; 2) адміністративну конфіскацію; 3) цивільну конфіскацію [2, глава 8]. Якщо визнавати цивільною конфіскацією будь-яку форму примусового вилучення майна без обвинувального вироку суду, то за такого підходу вказаний інститут поглинає в себе всі види (форми) конфіскації (інші заходи безоплатного вилучення майна), застосування яких передбачене законами в Україні – як ті, що накладаються в рамках адміністративного, так і ті, що застосовуються в рамках господарського та цивільного судочинства. Мало того, на сьогодні розмежовують конфіскацію поза кримінальним провадженням (NCB, яку іменують саме "цивільною конфіскацією") та цивільні судові позови, що засновані на цивільно-правових засобах судового захисту ("цивільно-правову конфіскацію"). І загалом виводять "чотири основних шляхи, якими держава можуть вимагати повернення активів: кримінальне переслідування та конфіскація; конфіскація поза кримінальним провадженням (NCB); адміністративна конфіскація та цивільні судові позови, що засновані на цивільно-правових засобах судового захисту" [29, с. 11].

З огляду на вітчизняну правову систему Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово розглядав справи, предметом розгляду яких були питання конфіскації. Так, аналізуючи додержання принципу пропорційності втручання ЄСПЛ зазначив, що як міжнародними стандартами, так і власною практикою визнається допустимою конфіскація: 1) майна, пов'язаного з вчиненням серйозних злочинів без засудження особи; 2) не лише майна, що є безпосереднім плодом злочинної діяльності, а й майна, отриманого внаслідок використання безпосередніх плодів злочинної діяльності; 3) не лише щодо осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а й щодо третіх осіб, що не є добросовісними набувачами.

Конфіскацію активів поза кримінальним провадженням («цивільна конфіскація») ЄСПЛ визнає є такою, що не суперечить презумпції невинуватості, не порушує майнові права та заборони покарання без закону, що впливає з його рішень у справах «М. проти Італії», «Оторіно проти Італії», «Аркурі проти Італії», «Ріела та інші проти Італії», «Батлер проти Сполученого Королівства», «Уолш проти Сполученого Королівства», «Гогітідзе та інші проти Грузії» [30].

Залежно від механізму здійснення цивільної конфіскації в ЄСПЛ та державах світу, переважно загального права, при розгляді справ

застосовують такі стандарти, як «баланс ймовірностей» (інакше: «порівняння вірогідності») (*balance of probabilities*), тобто факт є швидше імовірним, ніж неймовірним, чи «перевага доказів» (*preponderance of the evidence*) [31, с. 75].

Також ЄСПЛ визнає порушенням ст. 1 Першого протоколу, недодержання державами при конфіскації третього критерію правомірності позбавлення майна – *балансу інтересів* (див., наприклад, рішення в справі «Бакланов проти Російської Федерації», у справі «Фрізен проти Російської Федерації», у справі «Надточій проти України» [32]).

Варто згадати також рішення ЄСПЛ у справах «Стретч проти Сполученого Королівства» та «Федоренко проти України», які досить часто беруть на озброєння при обґрунтуванні судових рішень, ухвалених за результатами розгляду спорів про безоплатне вилучення майна у державну власність в Україні. В зазначених справах ЄСПЛ задовольнив вимоги заявників Стретча та Федоренка, визнавши порушення державами відповідачами ст. 1 Першого протоколу. І в тому, і в іншому рішенні ЄСПЛ зазначив, що при втручанні держави в право власності заявників не було додержано балансу інтересів.

В окремих рішеннях ЄСПЛ піднімаються питання адміністративної конфіскації. Зокрема, у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» ЄСПЛ розглянув питання «адміністративної конфіскації», яка здійснювалася шляхом звернення з позовом до осіб, які підозрювалися у вчиненні визначеного переліку злочинів, більшість з яких – корупційного характеру, у період перебування на державній службі [33]. При цьому конфіскація могла бути застосована без засудження за відповідний злочин та застосовувалося і до майна, набутого задовго до вчинення злочину (адміністративного правопорушення) [34].

До визнаних ЄСПЛ проблем в застосуванні українськими суддями практики ЄСПЛ стосуються адміністративної конфіскації майна за результатами порушення митних правил «зеленого коридору». ЄСПЛ погодився, що втручання в право особи на мирне володіння своїм майном незалежно від того, за правилами якого провадження конфіскація застосовується. Вона може свідчити про застосування до особи кримінальної санкції, проте сама по собі конфіскація безальтернативним підтвердженням кримінального переслідування особи не є (див. рішення від 5 липня 2001 р. в справі «Філіпс проти Сполученого Королівства» [35], рішення від 15 травня 2008 р. в справі «Надточій проти

України» [32]). При розмежуванні кримінальної та адміністративної конфіскації відбувається аналіз конфіскації на предмет наявності у неї ознак покарання.

Висновки. Конфіскація є предметом міжнародного та вітчизняного правового регулювання, формою безоплатного вилучення майна, можливість застосування якої за рішенням суду на підставі закону, а саме у випадках, обсязі та порядку, встановлених ним, закріплена в ст. 41 Конституції України. На правовий феномен конфіскації, незважаючи на його публічно-правову природу, впливають норми ст. 354 Цивільного кодексу України, в якій закріплено її ознаки конфіскації як підстави припинення права власності. Лише такий захід безоплатного вилучення майна може називатися конфіскацією, який відповідає усім її ознакам, до яких належать: 1) безоплатність вилучення; 2) вилучення, що має характер санкції (заходу відповідальності), що накладається за вчинення правопорушення; 3) у випадках, в обсязі та за процедурою, що передбачена у законі; 4) вилучення з позбавленням власності виключно майна, що перебуває у власності правопорушника на законних підставах; 5) вилучення майна з метою його передачі у власність держави; 6) накладення за рішенням суду. Ознаки є основними критеріями відмежування конфіскації від інших заходів примусу із безоплатного вилучення майна і передачі його у власність держави або інших осіб чи знищення.

Форми конфіскації в Україні сформувалися історично і обумовлені видом судочинства, в рамках якого відбувається накладення такого заходу відповідальності, як конфіскація. До основних форм конфіскації в Україні належать: 1) кримінальна конфіскація; 2) адміністративна конфіскація; 3) досить умовно – цивільна конфіскація. В практиці Європейського суду з прав людини також чітко розмежовані такі форми конфіскації. Однак, на нашу думку, цивільну конфіскацію відносити до форм власне конфіскації в Україні можна лише умовно, оскільки такий захід як «стягнення необґрунтованих активів» не відповідає усім ознакам конфіскації, закріпленим у вітчизняному законодавстві, передусім на рівні Конституції України та в Цивільному кодексі України.

Список використаної літератури:

1. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Право власності : підручник. Київ : Алетра, ЦУЛ, 2011. 246 с.
3. Додатковий протокол до Конвенції про захист прав людини та основоположених свобод. Рада Європи. Париж, 20.11.1952 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/file/text/96/f23689n529.pdf>
4. Цивільний кодекс України : науково-практичний коментар. Харків: ФО-П Колеснік А.А., 2010. Т. 1: Загальні положення / за ред. І.В. Спаси́бо-Фатеєвої. 320 с.
5. Рамкове рішення Ради ЄС 2005/212/ JHA від 24 лютого 2005 року про конфіскацію доходів, засобів і власності, одержаних злочинним шляхом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-05#Text
6. Директива ЄС 2014/42/EU про замороження і конфіскацію засобів здійснення злочинів і доходів, набутих злочинним шляхом. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0042>
7. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835_001#Text
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
10. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text
11. Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
12. Навальєва Н. Поняття конфіскаційних санкцій у цивільному праві. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. Sept. 2018. P. 136-139
13. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20220406#n8232>
14. Крат В.И. Принудительное прекращение права собственности. Харьковская цивилистическая школа: право собственности : монография / под ред. И.В. Спаси́бо-Фатеєвой. Харьков: Право, 2012, с. 296-327.
15. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
16. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>
17. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21 квітня 1993 року № 3116-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text>
18. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n3858>
19. Про державні лотереї: Закон України 6 вересня 2012 року № 5204-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5204-17#Text>
20. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закону України 6 липня 1995 року № 265/95-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр#Text>
21. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
22. Кодексі України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
23. Митного кодексу України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
24. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
25. Кримінальний процесуальний кодекс України 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n4786>
26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів : Закон України від 31 жовтня 2019 року № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text>
27. Осадько А.С, Довгаль Ю.С. Механізми вдосконалення процедури цивільної конфіскації: деякі аспекти застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 62–65. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/16.pdf
28. Конфіскація активів. Базельський інститут управління конфіскацією активів, 2007. URL: <http://pustakahpi.kemlu.go.id>
29. Жан-П'єр Брун, Паскаль Елен Дюбуа, Еміль ван дер Доес де Віллебуа, Жан Ош, Сара Жаїс, Яніс Меккі, Анастасія Сотирополу, Кетрін Розе Сільвестер та Махеш Утамшандані, 2015. Публічні правопорушення, цивільні позови: Цивільні позови щодо повернення вкрадених активів. Вашингтон, округ Колумбія: Світовий банк. doi:10.1596/978-1-4648-0370-3. 173 с. URL: <https://star.worldbank.org/sites/default/files/2021-01/Public%20Wrongs%20Private%20Actions%20Ukrainian.pdf>

30. Антонюк О. Визнання активів необґрунтованими та їх витребування. LexInform / Юридичні новини України. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vyznannya-aktiviv-neobgrunтованому-ta-yih-vytребування/>
31. Власюк В., Лотюк Д. Деякі аспекти пошуку та повернення вкрадених активів з позицій міжнародного права та практики. *Вісник прокуратури*. 2016. № 12. С. 72-77.
32. Рішення Європейського суду з прав людини. Справа «Надточій проти України» (Заява N 7460/03). Страсбург, 15 травня 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_404#Text
33. Рішення ЄСПЛ у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» (Заява № 36862/05) від 12 травня 2015 року (остаточне від 12.08.2015). Рада Європи. Страсбург. URL: <https://courses.ed-era.com/assets/courseware/9e466733eab9aeb296f9e4ce7973e27c/asset-v1:EdEra+HR201+hr201+type@asset+block/1P1-Gogitidze.pdf>
34. Бем М., Головач М. Збагачення під час державної служби. *Юридична Газета online*. 06 липня 2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/zbagachennya-pid-chas-derzhavnoyi-sluzhbi.html>
35. Рішення ЄСПЛ від 5 липня 2001 р. в справі «Філіпс проти Сполученого Королівства». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_052

Nurullaiev Ilkin Sadahat oğlu. Confiscation forms in Ukraine: domestic and international legal aspects

The article deals with the issue of confiscation forms in Ukraine, the legal consolidation of its concept, features and modifications in the law of Ukraine and at the international legal level. The author analyses constitutional provisions and legislative acts that provide for practical confiscation, including, its grounds, scope and procedure for deciding on the application. The range of documents of universal and regional European character, which enshrine the principles of the use of confiscation by states as a form of forced free seizure of property, was studied. It was found out that confiscation is a form of free seizure of property, which is applied by a court decision under the law, namely, in cases, to the extent and in the manner established by it, is enshrined in Art. 41 of the Constitution of Ukraine. Despite its public nature, the legal phenomenon of confiscation is influenced by the norms of Art. 354 of the Civil Code of Ukraine, which enshrines its features of confiscation as a ground for termination of ownership. A measure of free seizure of property can be called confiscation if it corresponds to all its features, which include: 1) free seizure; 2) seizure, which has the nature of a sanction (liability measure) imposed for the commission of an offense; 3) in cases, to the extent and according to the procedure provided for in the law; 4) seizure with deprivation of ownership of property that is legally owned by the offender; 5) seizure of property for its transfer to state ownership; 6) imposition by a court decision. The signs are the main criteria for distinguishing confiscation from other coercive measures with the free removal of property and its transfer to the ownership of the state or other persons or destruction.

Confiscation forms have been historically formed in Ukraine and are conditioned by the type of proceedings in which such a measure of liability as confiscation is imposed. The main forms of confiscation in Ukraine include: 1) criminal confiscation; 2) administrative confiscation; 3) conditional enough – civil confiscation. The jurisprudence of the European Court of Human Rights also clearly differentiates such forms of confiscation. However, in our opinion, civil confiscation can only be attributed to confiscation forms in Ukraine conditionally, since such a measure as “recovery of unjustified assets” does not correspond to all the features of confiscation enshrined in domestic legislation, primarily at the level of the Constitution of Ukraine and the Civil Code of Ukraine. The case law of the European Court of Human Rights was studied amidst the legality of the application of the above confiscation forms.

Key words: *confiscation, recovery of unjustified assets, forms of confiscation, criminal confiscation, administrative confiscation, civil confiscation.*